

УДК: 159.99

*Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент
Боднар Р.І., магістрант соціально-гуманітарного факультету
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»*

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Дослідження спрямоване на вивчення творчої активності особистості. Сучасне українське суспільство потребує творчих людей в усіх галузях людської діяльності і саме тому проблема вивчення творчої активності кожної особистості є однією з найбільш актуальних і невідкладних у своєму вирішенні.

Результат аналізу наукових досліджень свідчить про те, що творча активність є складною, багатогранною і багатофункціональною психологічною складовою особистості. Вона характеризується прагненням не лише глибокого проникнення в сутність явищ і їх взаємозв'язків, але і перенесення отриманих знань і способів діяльності в нові, незнайомі умови, самостійного вирішення проблем.

Визначальним у прояві творчої активності є саморозвиток, виникнення нових структур, нового знання, нових способів діяльності, що, на наш погляд, може бути детерміновано індивідуально-психологічними особливостями особистості у співвідношенні з креативністю. Саме тому вивчення кореляційних взаємозв'язків показників креативності і факторів особистості стало метою дослідження творчої активності особистості на даному етапі.

Психодіагностичний комплекс методик склали: «Методика оцінки творчого потенціалу» Н.Ф.Вишнякової; «Багатофакторний особистісний тест-опитувальник (16-PF)» Р.Кеттелла.

В результаті кореляційного аналізу встановлено наявність численних переважно додатніх зв'язків між досліджуваними параметрами, що вказує

на значущість для креативності таких психологічних якостей як творче мислення, ініціативність, активність і наполегливість.

Ключові слова: творча активність, детермінанти, креативність, фактори, особистість.

Актуальність дослідження зумовлена потребою розширення уявлень про характеристики та детермінанти творчої активності особистості. За своєю сутністю творчість є культурно-історичним явищем і має індивідуальний характер прояву, в якому ключова роль належить активності особистості. Активність сучасної особистості характеризується прагненням не лише глибокого проникнення в сутність явищ і їх взаємозв'язків, але і перенесенням отриманих знань і способів діяльності в нові, незнайомі умови та самостійним вирішенням проблем (Петровский, 1990). Вивчення механізмів, що спонукають психіку до утворення зазначених психічних явищ є закономірною і необхідною залежністю від чинників, що їх породжують. Уточнення поняття детермінізму (від лат. *determinate* - визначати) надає нам можливість говорити про те, що будь-яка реакція людини, весь устрій її внутрішнього життя формується під впливом особливостей особистості та її соціального досвіду, потреб і мотивів, інтересів, настанов, того, що безпосередньо відображається у людській свідомості (Головін, 2005). Тобто, детермінізм є концепцією об'єктивного закономірного взаємозв'язку і причинної зумовленості усіх явищ дійсності, а детермінанта - утворенням, що зумовлює ці явища (Саннікова, 2009). Важливе місце у детермінації творчої активності особистості людини займають її індивідуально-психологічні особливості.

За результатом аналізу наукових досліджень творча активність є складною, багатогранною і багатофункціональною психологічною складовою особистості. Так, Б. Д. Богоявленська визначає творчу активність через прагнення не лише глибокого проникнення в сутність явищ і їх взаємозв'язків, але і перенесення отриманих знань і способів діяльності в нові, незнайомі умови самостійного вирішення проблеми (Богоявленська, 2002).

З позиції А. Маслоу, однозначним є положення про те, що творча активність – це здатність виконувати роботу, яка одночасно є як новаторською, оригінальною, так і корисною, що відповідає вимогам особистого завдання (*Маслоу, 2005*). Прихильність людини поставленим особистим завданням, її цілеспрямованість виступають як особистісна передумова творчої активності.

Визначальним у прояві творчої активності є саморозвиток, який опирається на виникнення нових структур, нового знання, нових способів діяльності. Основою успіху вирішення творчих завдань є високий рівень внутрішнього плану дій (*Пономарьов, 1984*).

Зазначене, підтверджуючи висловлювання С.Л.Рубінштейна про те, що зовнішні причини діють лише через внутрішні умови (*Рубінштейн, 2003*), зумовлює подальший розгляд питання про детермінанти творчої активності. Серед них можна виокремити такі, як інтелектуальні якості (освіченість, творчі здібності, талант), особистісні якості, суспільні умови, що правомірно визначаються як внутрішні та зовнішні чинники. Креативне забезпечення спрямованості особистості на вирішення проблем по-новому, утворення нових конфігурацій дій та методів; сприяння підвищенню чуттєвості до проблем, дефіциту або суперечливості знань; вибір дій по пошуку вирішення проблем на основі висунутих гіпотез (*Торренс, 1992*) є найвищим рівнем пізнавальної активності особистості. Саме креативність, як внутрішній чинник, обумовлює внутрішню тенденцію до ефективного творчого процесу, дозволяє особистості самовиразитися стосовно оточуючого світу, забезпечуючи її творчу активність. Отже, правомірним є припущення, що креативність у поєднанні з факторами особистості можуть бути визначені як детермінанти творчої активності.

Мета нашого дослідження на даному етапі полягає у вивченні особливостей взаємозв'язків між показниками факторної структури особистості та креативності.

Психодіагностичний інструментарій склали: «Багатофакторний особистісний тест-опитувальник (16-PF)» Р.Кеттелла; «Методика оцінки творчого потенціалу» Н.Ф.Вишнякової. У дослідженні прийняли участь 41 особа заочної форми навчання фізико-математичного факультету та 28 осіб заочної форми навчання факультету дошкільного виховання Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Результати кореляційного аналізу, які показали наявність взаємозв'язків між показниками креативності (за методикою Н.Ф.Вишнякової) та властивостей особистості (за багатофакторним особистісним тест-опитувальником Р.Кеттелла), подано у табл.1.

Таблиця 1

Значимі коефіцієнти кореляції між показниками креативності та показниками факторів особистості (за методикою Р.Кеттелла)

Фактори (за методикою Р. Кеттелла)	Показники креативності							
	ТМ	Д	Op	У	І	ЕЕ	ПГ	ТП
А					-242*			252*
С					287*	-239*	469**	291*
Е						269*	245*	
F		257*	263*	238*	-257*	468**		242*
G			278*		241*			
Н	-248*						276*	243*
І		-242*	-244*	-242*				
Q1	282*	259*						
Q3	357**	335*					243*	
QII							-386**	-350**
QIII		252*				282*		

Примітка. 1) Коми та нулі опущені; 2) ** значущий кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,01$; *- значущий кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,05$; 3) Умовні

скорочення показників креативності : ТМ – творче мислення; Д- допитливість; Ор- оригінальність; У- уява; І – інтуїція; ЕЕ- емоційність і емпатія; ПГ- почуття гумору; ТП- творчий потенціал; 4) умовні позначення факторів особистості: А (А+ афектотімія – А- сизотімія); С (С+сила «Я»- С- слабкість «Я»); Е (Е+домінантність- Е- конформність); F (F+ безпечність - F – заклопотаність); G (G + сила «над Я» - G - слабкість «над Я»); Н (Н+ сміливість –Н – боязкість); І (І+ м'якість - І- твердість); Q1(Q1+ радикалізм- Q1- консерватизм); Q3(Q3 + високий самоконтроль - Q3- низький самоконтроль); QII (QII + тривожність -QII – емоційна стабільність); QIII (QIII+ кортикальна жвавість – QIII- сенситивність).

Аналіз кореляцій показує, що показник творчого мислення (ТМ) додатньо корелює з показниками Q1+(радикалізм) ($p < 0,05$) і Q3+(високий самоконтроль) ($p < 0,01$), від'ємно – з показником Н – (боязкість) ($p < 0,05$). Такі зв'язки є свідченням аналітичного, творчого мислення , належності інтелектуальних інтересів, критичності по відношенню до інших(Q1+). Ці властивості доповнюються високим самоконтролем, вольовими діями за особистим планом, проявом лідерських якостей(Q3+); активністю, авантюристичністю, товариськістю (Н –).

Показник допитливості (Д) виявив додатні кореляційні зв'язки з показниками безпечності (F+), радикалізму (Q1+), високого самоконтролю (Q3+) і кортикальної жвавості (QIII+) ($p < 0,05$); від'ємний зв'язок – з показником твердості (І-). Визначені зв'язки показують , що бажання отримати будь-яку інформацію, збагатити свій життєвий досвід, задовольнити пізнавальні потреби супроводжується життєрадісністю, експресивністю, живістю, динамічністю (F+), належністю інтелектуальних інтересів, аналітичністю (Q1+), самолюбством, умінням підкорити собі оточуючих, діяти за усвідомленим планом (Q3 +), терпимістю до себе і оточуючих, проявами емпатії (І-).

Показник оригінальності (Ор), як здібності продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих, виявив додатні 5% кореляційні зв'язки

з показниками безпечності (F+), сили «над Я» (G +); від'ємний зв'язок ($p < 0,05$) з показником твердості (I-). Ці зв'язки пояснюють здібність породжувати велику кількість ідей, які відносяться до різних сфер і галузей, при цьому більшість з яких є цікавими і незвичайними. Прояви рішучості, енергійності, експресивності (F+), наполегливості, рішучості (G +), самовпевненості і мужності (I-) сприяють проявам неординарності та своєрідності у вирішенні поставленого завдання.

Високий рівень розвиненості уяви (У) пояснюється додатнім значенням кореляційного зв'язку з показником F+ (безпечність) ($p < 0,05$) і від'ємним значенням з показником твердості (I-). Цей факт вказує на значущість для креативності таких властивостей, як життєрадісність, імпульсивність, експресивність, емоційність, самовпевненість і практичність. Отримані кореляційні зв'язки пояснюють здібність бачити оточуюче з нової точки зору, знаходити незвичайні рішення проблемних завдань.

Прояви емоційності і емпатії (EE) супроводжують такі властивості, як широкі соціальні контакти, щирість та емоційність у стосунках, динамічність спілкування, самовпевненість, схильність не звертати уваги на тонкощі життя, визначені за належністю кореляційних зв'язків з показниками F+ (безпечність) ($p < 0,01$), E+ (домінантність), QIII+ (кортикальна жвавість), C- (слабкість «Я») ($p < 0,05$).

Кореляційні зв'язки показника ПГ свідчать про те, що почуття гумору супроводжується проявами сили «Я» (C+) ($p < 0,01$), домінантності (E+), сміливості (H+), високого самоконтролю (Q3+)($p < 0,05$) та емоційної стабільності (QII -) ($p < 0,01$). Це говорить про емоційну зрілість, стриманість, уміння контролювати свої емоції та поведінку, самовпевненість та впевненість, активність, товариськість, чуттєвість до тонкощів та художньої м'якості.

Отже, проведений кореляційний аналіз дає можливість засвідчити узгодженість між ознаками креативності та факторів особистості. Найбільше значення для прояву креативності має належність творчого мислення, життєрадісності, активності, експресивності, наполегливості, рішучості,

самовпевненості, уміння контролювати свої емоції та поведінку. Разом з тим, деякі аспекти факторної структури особистості сприяють розгортанню неконструктивних способів реалізації креативних можливостей - критичності по відношенню до інших, схильності не звертати уваги на тонкощі життя, імпульсивності.

Таким чином, визнання особистісних творчих цінностей, унікальної неповторності, здатності особистості до творчої самореалізації підтверджує наше припущення про визначення креативності як детермінанти творчої активності особистості.

Vodolazskaya O.O., Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

Bodnar RI, Master of Social and Humanitarian Faculty State institution "South-Ukrainian National Pedagogical University named after KD Ushinsky "

INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS

CREATIVITY OF PERSONALITY

The research is aimed at studying creative activity, which is a complex, multifaceted and multifunctional psychological component of the individual. The determining factor in the manifestation of creative activity is the emergence of new structures, new knowledge that, in our opinion, can be determined by the individual-psychological characteristics of the individual in relation to creativity. That is why the study of the correlation between the indicators of creativity and factors of personality was the purpose of studying the creative activity of the individual at this stage.

Psychodiagnostic complex of techniques were: "Methodology of evaluation of creative potential" NF Vishnyakova; "Multi-factor personal test questionnaire (16-PF)" by R. Cattell.

As a result of the correlation analysis, the presence of numerous predominantly positive relationships between the investigated parameters has been

established, indicating the significance for the creativity of such psychological qualities as creative thinking, initiative, activity and perseverance

Key words: creative activity, determinants, creativity, factors, personality.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 320 с.
2. Пономарев Я. А. Психология творчества. М.: Знамя, 1984. 564 с.
3. Психология. Словарь /ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.:Политиздат, 1990. 494с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии.СПб.: Питер, 2003.713с.
5. Санникова О. П. Детерминационные тенденции эмоциональности. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки : наукове видання. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : НПУ, 2009. Вип. 26 (50), Ч. 1. До 175-річчя НПУ ім. М. П. Драгоманова. С. 114-123.*
6. Словарь психолога-практика / сост. С.Ю.Головин. 2-е изд., переработ. и доп. Мн.: Харвест, 2005. 976 с.
7. Masloy A. Hardiness Considered Across Cultures. Handbook of multicultural perspectives on stress and coping: NY: Springer, 2005. P. 403-420.
8. Torrens P. Creative time. New York: Academic Press, 1992. 432 p.